

TÜRÜK

2022, Yıl/Year: 10, Sayı/Issue: 31, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / Date of Received: 14.10.2022

Kabul Tarihi / Date of Accepted: 09.11.2022

Sayfa / Page: 88-97

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / Writer:

 Doç. Dr. Kadri H. YILMAZ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili
ve Edebiyatı Bölümü
kyilmaz84@gmail.com

SÂDIKÎ, HULDÎ VE ŞİNÂSÎ'NİN KAHVE, KAHVECİ VE KAHVEHÂNE ÜZERİNE YAZILMIŞ ŞİİRLERİ

Öz

Klasik Türk edebiyatında sosyal hayata dair hemen her şeyin şiirde kendine yer bulduğu gibi, XVI. yüzyılda Osmanlı toplumuna girdiği bilinen kahvenin de şairler eliyle hemen şiirlere dahil olduğu görülmektedir. Kimi şairler şiirlerinin içerisinde bir ya da birkaç beyitte kahveye yer verirken, kimisi kahveyi merkeze alıp rediflerini de “kahve” yapmak suretiyle müstakil manzumeler kaleme almışlardır. Bu şiirlere bakıldığında, kahvenin vatanı, can verici/âb-ı hayat olması, cahillerin ondan uzak durması gerektiği, onun özünü anlayabilen âlimlerin içeceği olduğu, şarapla karşılaştırılması gibi konular yönünden işlenmiş, rengi ve kokusu yönüyle çeşitli benzetmelere konu olmuştur. Öte yandan böylesine değer verilen bir içeceğin içildiği ortam olan kahvehanenin âdâbı, buralara kimlerin gelebileceği ve kahveyi sunan kişi olan kahvecinin de faziletlerinden bahsedilir. Ayrıca kahve, çeşitli zamanlarda yasaklanıp serbest bırakılması ve buna dair fetvalara da konu olmuştur. Son yıllarda mecmua araştırmalarına gösterilen rağbetin bir sonucu olarak kahveye dair daha önce rastlanamayan bu tip örneklerin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu çalışmanın içeriğini de iki ayrı mecmuada bulunan Sâdikî, Huldî ve Şinâsî'ye ait sırasıyla kahve, kahveci ve kahvehane muhtevalı şiirleri oluşturmaktadır.

Anahtar sözcükler: Klasik Türk Edebiyatı, Kahve, Kahvenâme, Kahvehane, Mecmua

**POEMS OF SÂDIKÎ, HULDÎ AND ŞİNÂSÎ WRITTEN ON COFFEE, COFFEE
MAKER AND COFFEE HOUSE**

Abstract

In classical Turkish literature, almost everything related to social and daily life finds its place in poetry. It is seen that coffee, which is known to have entered the Ottoman society in the XVIth century, was immediately included in the poems by the poets. While some poets included coffee in one or a few couplets of their poems, some wrote separate poems by putting coffee in the center and making their repeated voices/redifs "coffee". When we look at these poems, they have been treated in terms of subjects such as the homeland of coffee, its vitality, the need for ignorant people to stay away from it, the drink of scholars who can understand its essence, its comparison with wine, and has been the subject of various analogies in terms of its color and smell. On the other hand, the rules of the coffee house, which is the environment where such a valuable beverage is drunk, who can come and the virtues of the coffee shop, who is the person serving the coffee, are also mentioned. In addition, coffee was banned and released at various times and was the subject of fatwas. As a result of the popularity of journal research in recent years, it is seen that this type of coffee, which has not been seen before, has emerged. The content of this study consists of the poems of Sâdikî, Huldî and Şinâsî, which are in two separate journals, with coffee, coffee offering and coffee house content, respectively.

Keywords: Classical Turkish Literature, Coffee, Coffee Poetry, Coffee House, Poetry collection

Giriş

Öncelikle Habeşistan'da yiyecek olarak ortaya çıkan kahve, XV. yüzyılın başlarında Yemen'de tanınmış, yüzyılın sonlarından itibaren içecek halinde yaygınlık kazanmıştır. XVI. yüzyılın başlarında Mekke, ardından Kahire'ye, yüzyılın ortalarına doğru İstanbul'a ve nihayet XVII. yüzyılın ortalarında önemli Avrupa merkezlerine ulaşmıştır. Kâtip Çelebi, 1543 yılında gemilerle İstanbul'a kahve geldiğini; Mustafa Âlî Efendi ise İstanbul'da ilk kahvehanenin 1553'te açıldığını belirtmektedir (Bostan 2001: 203). Sosyal hayata dair hemen her şeyin edebiyatın malzemesi olduğu düşünüldüğünde diğer yiyecek ve içeceklerle birlikte kahvenin de şiirde kendine yer bulduğunu ortaya konan eserlerden tespit etmek mümkün gözükmemektedir. Nitekim İdris Bostan da Türk edebiyatı ve folklorunda da önemli yer tutan kahve ve kahvehanelerle ilgili olarak çeşitli menkıbe ve hikâyeler ortaya çıktığını, bununla ilgili şiirler yazıldığını söyler. Hatta XVI. yüzyıl şairlerinin kahveyi "bâis-i cem'-i 'ârifân" ve "mürde cisme can katan" bir içecek şeklinde tanıttıklarını, Osmanlı tarihçilerinin de kahvehaneleri "mekteb-i 'irfân" ve "mecma'-ı irfân" şeklinde tavsif ettiklerini ifade eder (Bostan 2001: 205).

Kahve üzerine edebiyatın çeşitli dalları, kahve kültürü ve tarihiyle ilgili önemli yazıların toplandığı Naskali'nin *Türk Kahvesi Kitabı* (2011) ve Koz ile Kuzucu'nun *Türk Kahvesi* (2021) isimli eseri, kahve literatürüne önemli katkılar yapmıştır. Klasik Türk edebiyatında ise şairlerin bazıları, eserlerinde birkaç muhtelif beyitle kahveyi metinlerine dahil ederken, bazı şairler müstakil

manzumeler yazmışlar; imaj dünyalarında kahveye de yer vermişler veya doğrudan kahvenin özelliklerini anlatarak kahvenin edebî metinlerde yer almasını sağlamışlardır (Açıkgöz 1999: 44). Kültürümüzde ve edebî eserlerde kahveye dair izlerin bir araya getirildiği Namık Açıkgöz'ün (1999) öncü ve kapsamlı çalışmasından sonra son yıllarda özellikle mecmua araştırmalarına gösterilen rağbet sayesinde kahve ile ilgili yazılmış yeni metinler ortaya çıkmıştır. Söz konusu metinleri işleyen her çalışmada, kahvenin nasıl ve nerede ortaya çıktığı, Osmanlı sahasına, özellikle merkez olarak İstanbul'a ne zaman geldiği, kahve ve kahvehanelerin zaman zaman çeşitli yasaklara maruz kalıp sonrasında serbest bırakıldığı ve kahvenin edebî eserlerde ne şekilde yer bulduğuna dair birtakım bilgilere araştırmacılar tarafından yer verilmiştir.¹

Bu çalışmada ise iki ayrı mecmuada tespit edilen Sâdıki, Huldî ve Şinâsî'ye ait üç şiir incelenecektir.

1. Sâdıki, Huldî ve Şinâsî'nim Kahve, Kahveci ve Kahvehâne Şiirleri

1.1. Sâdıki, Güfte-i Sâdıki der-Medh-i Rûy-ı Siyâh Kahve

22 beyitten oluşan Sâdıki'nin "kahve" redifli şiiri aruzun fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün kalıbıyla yazılmıştır. Şiirin her bir beytinde kahvenin anavatani, ayıltıcı/hayat kaynağı olması, ona değer verilmesi, âlimlerin içeceği olup cahillerin içmemesi gerektiği gibi çeşitli özellikleri teşbih ve teşhis yoluyla tasvir edilmektedir.

Sâdıki henüz ilk beytinde kahvenin insanlara Allah'ın bir iyiliği olduğunu ve dostların onu mecliste beklediğini söyleyerek şiirine başlar. Kahve kalbe rahatlık, hastalara kuvvet verir. Bu sebeple şair kendi evinde de her gece misafir olmasını ister. Allah'ın izniyle tüm şerbetlerin sultanı olan kahvenin yerini hiçbir bal ve tatlı şerbet tutamaz.

Yetiş ey kullara Hak'dan yine ihsân kahve
Seni meclisde gözedür kamu yârân kahve
Kalbe râhat virici cism-i marîza kuvvet
Bizim evde de olasin her gice mihmân kahve
İçseler bâl u şeker şerbeti tutmaz yiriñ
İzn-i Hak'la kamu şerbetlere sultân kahve

Şair, vatanı Hindistan ve Yemen olan kahveyi uzak diyarlarda olduğu için ziyaret edemeyeceğinden yakınır. Maddi gücü olup da kahve için harcamayanlar için ise ahmak sıfatını yakıştırır. Nitekim hayat suyu olan kahvenin hasta tiryakileri onu içince ayılırlar.

Yakın olaydı yiriñ vara ziyâret ideydim
N'ideyim Hind ü Yemen'den saña evtân kahve
Kesede akçesi olup saña sarf eylemeyen
Katı ahmak durur ey cânlara cânân kahve
Haste tiryâkilere cân gelür içince seni
Eksük olma kerem it ey âb-ı hayvân kahve

¹ Geniş bilgi için bk. Çukurlu (2021), Acar (2020), Kesik (2020), Kaya Kol (2018), Yalap (2017), Odunkıran ve Alpaydın (2013), Koç Keskin (2011), Durmaz (2010).

Kahve, nice ağalara varını yoğunu sattırmiş, onları züğürt ve çıplak bırakmıştır. Habeşistan'dan olduğu için onu kimse hizmetçi yapamaz. Aksine, padişah olan kahveyi gönüller sultanı ederler. Sâdıkî, kahve bitkisinin sultanmasını teşhis yoluyla ona su içirme üzerinden ifade eder. Kahve yetiştiricileri onun suyunu hayat suyundan içirmişlerdir. Dolayısıyla onu içen can bulacaktır. Bu sebeple hiç kahveye meyletmeyen insan olabilir mi?

Habeşisün seni herkes idemez hizmet-kâr
Geçürür sadra seni çün şeh-i devrân kahve

Suyuñı çeşme-i hayvândan içürmiş zurrâ'
Hiç ola mı saña meyl eylemeye insân kahve

Kahvenin o nazik ve reyhanî kokusu âşığın dimağına gitse onu mest eder. "Bir kaşık uzağa gitse onun hatırı yapılı" ifadeleri belki de "Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır" atasözüne telmihte bulunmaktadır. Bu yönüyle kahvenin dost ile düşmanı barıştıran özelliği vardır.

'Âşıkun gitse dimâğına o nâzûk kokusu
Geçemez mest ider anı bûy-ı reyhân kahve

Bir kaşık ırağa girse niçe hâtır yapılı
'Aceb ıslâh idici dost ile düşmân kahve

Sâdıkî, pis tütünün anılmamasını, onu içenin de yakında tutulmamasını tavsiye eder. Ve destanlara sığmayacak nitelikleri olan kahve ne kadar övülse azdır. İki fincan içmeyle bir cüz yazdıran kahve kimsenin kesesini hüsrân bırakmaz. Şairin kahvesi bitince dört yanını sıkıntı kaplar. Kahve kutusu dolunca da mutluluğu yerine gelir.

Añma murdâr tütünü içeni yañında koma
Ne kadar medh eyleseñ eyle dâsitân kahve

İki fincân içecek bir cüz'i yazdırdı baña
Sanma kim kîseñüze eyleye hüsrân kahve

Tükenince kutudan ğamlar alur dört yanımı
Kutu tolsa olurum hurrem-i şâdân kahve

Sâdıkî'ye göre kahveyi onun kıymetini bilenler yani âlimler içmeli, cahiller ise yüzünü bile görmemeli, ona el uzatmamalıdır. Ve kahveyi kahvehanede içmekten sakınılmalıdır. Çünkü orada isyankâr kimseler çok zarar eder. Kahvenin evde içilmesi gerektiğine dair güvenilir kimselerin sözleri vardır.

İçe 'âlimler anı görmeye câhil yüzünü
El uzatmaya aña her har-ı nâdân kahve

Kahve-hânedede sakın içme anı eyle hazer
Zararı çok ider anda ehl-i 'isyân kahve

Odada evde anı içmege var kavlı-i sika
Yazdı tebyîn-i mehârim aña bürhân kahve

Kahve içmeyi farz derecesinde gören Sâdıkî'ye göre her insan kahve içmelidir. Kıyamet gününde Allah'ın nimetlerinden sual olduğunda bir soru -Kahve içtin mi?- eksik kalır. Ancak

Sâdıkî için sıkıntı yoktur. Kahve içip Allah’a şükretmelidir. Fetvası verilsin ve gece gündüz kahve içelim. Kahve Allah’ın izniyle derdimize derman olsun:

Ni‘am-ı Hak’dan alınca rûz-ı mahşerde su’âl
Bir su’âl eksik olur içmese her cân kahve

Ne gam ey Sâdıkî iç kahveyi şükür eyle Hak’a
Umaram kurtara başuñ şükr-i Yezdân kahve

Vire fetvâsını lutf it içelüm rûz [u] leyâl

Ola derdimize izn-i Hudâ dermân kahve

1.2. Huldî’nin Kahveci Şiiri

Huldî’nin gazeli, bir kahveci ve onun nasıl olması gerektiği üzerine kurgulanmıştır. Klasik Türk edebiyatında bezmin ana kahramanı olan “sâkî”nin bu şiirde kahveci tasvirinde ele alındığı söylenebilir. Aruzun “fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün” kalıbıyla yazılmış olan 5 beyitlik gazelin redifi “gerekdür kahveci”dir. Huldî’ye göre kahveci, ya yasemin gibi beyaz/parlak çehreli bir sevgili ya da marifet ehli olmalıdır. Kahvecilerin pîri olarak kabul edilen Şeyh Kâmil Şâzelî’nin yolundan gitmelidir. Aynı zamanda döneke kadınlara karşı zayıf olmamalı ve kahveci, bu dünya tekkesinde erkek olmalıdır. Aşk ateşiyle iftihar potası içinde kalıp temiz yaradılışlı saf altın gibi olmalıdır. Tatlı sözleriyle Huldî’nin aklını başından alan bu kahveci netice olarak şeker dudaklı olmalıdır.

1.3. Şinâsî’nin Kahvehâne Şiiri

Şinâsî’nin gazeli ise daha çok kahvehâne üzerine yazılmış olsa da kahveciye de yer vermesi bakımından Huldî’nin yukarıdaki gazeliyle benzerlikler göstermektedir. 5 beyitten oluşan gazelin vezni “mef’ûlü fâ‘ilâtü mefâ‘ilü fâ‘ilün”dür. Şinâsî ilk beyitte, muradının ne kahve ne de kahvehâne olduğunu, asıl amacının burada sevgilinin yüzünü görmek, dolayısıyla kahvehâneye gitmenin ancak bahane olduğunu söyler. Gönül erbabı kimselerin seher vakti ruhunun gıdasını çalıp sabah vaktinde kahvenin özünü içmesi ancak bunu bilen kişilerin işidir.

İstanbul’da kahvehanelere irfan sahibi ve derviş kimseler sohbet etmek; garipler ve fakirler barınmak bazı Sipahi ve Yeniçeriler de kendilerini satmak için gitmeye başladılar. Kitap okumak ve gazel dinlemek amacıyla gidenler kahvehâneye kültürel bir kimlik kazandırmış, nitelikli müdavimlerden ötürü mekâna "mekteb-i irfan", "mecma-ı zürefa" gibi sıfatlar yakıştırılmıştır (Kuzucu ve Koz 2021: 135-139). Şinâsî de gazelinin 3. beytinde kahvehânenin bu yönüne işaret etmektedir. Ona göre cahillerin kahvehâneye gelmemesi şaşılacak bir şey değildir. Çünkü kahvehâne alçak bir yer değil, ulu bir dergâhtır. Dördüncü beyitte sûfiye seslenen şair, dostlara yoldaş ol, kahvehâneye git, oradaki zevk ve mutluluğu sen de tat tavsiyesinde bulunur. Son beyitte ise eşi benzeri olmayan, güzellikte adeta Mısır’ın Yusuf’u bir “kahveci civanı”nı sevdiğini söyler.

2. Şiirlerin Bulunduğu Mecmualar ve Şiirlerin Müellifleri

2.1. Sâdıkî’nin Şiirinin Bulunduğu Mecmua (Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar 5801)

Mecmua, kahverengi meşin cilt içerisinde, toplam 158 varaktan oluşmaktadır. 1b-36a sayfaları arasında bulunan Arapça bir metnin sonunda 1147/1734 tarihli temmet kaydı bulunmaktadır. 37b-48a sayfaları arasında Ma‘delü’s-salât başlıklı yine Arapça bir metin vardır.

51b-52b sayfaları arasında Ebu's-suûd Efendi'nin padişaha ve oğluna mektupları yer almaktadır. Mecmua, buradan sonra muhteva bakımından "dağınıklık" göstermektedir. Çeşitli hikâyeler, peygamber kıssaları, hadis tefsirleri, Kur'an surelerinin isimleri, bazı hesaplar ve Ahdî-i Bagdâdî, Belig, Necâtî, Şemseddin Sivâsî'nin Pend-nâmesi, Fasîhî, Lâmi'î, Kemal Paşazâde, Rûhî-i Bagdâdî'nin Tercî-bendî, Ulvî, Bâkî, Süheylî, Sâdikî gibi çoğu XVI. yüzyıl ve XVII. yüzyıl şairlerinin şiirleri bulunmaktadır. 56b sayfasında Sâdikî'nin bir güftesinin başlığında bulunan "Ez-güfte-i Sâdikî rahimehullah" ifadesi, şairin bu mecmua tertip edildiğinde hayatta olmadığını işaret eder. Dolayısıyla, yukarıda ifade edilen metnin sonunda bulunan temmet kaydı dikkate alındığında, Sâdikî'nin kesin olmamakla birlikte 1147/1734 yılından önce öldüğü söylenebilir. Ancak XVI. ve XVII. yüzyıllarda yaşamış Sâdikî mahlaslı şairlerden hangisine ya da bunlardan başka bir şaire ait olup olmadığı kesin olarak tespit edilememiştir.

2.2. Huldî ve Şinâsî'nin Şiirlerinin Bulunduğu Mecmua (Universitätsbibliothek Leibzig B. or. 265)

Mecmua, bordo meşin şemseli cilt içerisinde. Cetveller siyah, başlıklar sürh mürekkeple yazılmıştır. Mecmua toplam 138 varaktan oluşmaktadır. Gazeller büyük çoğunlukta olmak üzere tercî-bend, muaşşer ve müseddes gibi çeşitli nazım şekilleriyle yazılmış şiirin bulunduğu mecmua her bir sayfaya bir gazel gelecek şekilde tertiplenmiştir. Mecmuanın mürettibi ve tertip edildiği tarihe dair bir kayıt bulunmamaktadır. Ancak mecmuada şiirleri bulunan şairlerin tamamı XV. yüzyıl (=Nevâî, Necâtî, Ahmed Paşa) ve XVI. yüzyılda yaşamış şairlerden oluşmaktadır. 39 gazel ile en fazla şiirine yer verilen şair olan Bâkî (ö. 1008/1600)'nin dört şiirinin başlığında isminin yanına düşülen sellemehullah (Allah ona selamet ve afiyet versin) ifadesi, mecmuanın şair hayatta iken tertip edildiği konusunda bir işaret verir. Bu bilginin yanı sıra, mecmuada yer alan şairlerin ölüm tarihleri dikkate alındığında ölüm tarihi en geç olan şair de Nev'î (ö. 1007/1599)'dir. Bu bilgilerden hareketle, söz konusu mecmuanın 16. yüzyılda tertip edildiğini söylemek oldukça mümkün gözükmemektedir. Mecmuada tespit edilebilen 63 şaire ait 195 şiir bulunmaktadır. En fazla şiiri bulunan şairler Bâkî (39), Ulvî (14), Emrî (7), Nev'î (7), Makâlî (6), Behiştî, Hayâlî, Zâtî, Necâtî, Ubeydî (5) şeklindedir. Bu çalışmada konu edinilen Huldî ve Şinâsî'nin yegâne ve kahve muhtevalı şiirleri art arda 90b-91a sayfalarında bulunmaktadır.

- Huldî (d.? - ö.?)

Huldî, dönemindeki biyografik kaynaklarda kendisine yer bulabilmiş bir şair değildir. Onun hakkındaki mevcut bilgiler, Edirneli Nazmî'nin *Mecma'u'n-Nezâ'ir*'inde iki, *Pervâne Bey Mecmuası*'nda üç şiiri bulunduğu (Köksal 2013).

- Şinâsî (d.? - ö.?)

16. yüzyılda yaşamış Şinâsî mahlaslı iki şair bulunmaktadır. Derviş Şinâsî olarak bilinen şair ile ilgili bilgiler, Mevlvî olduğu ve I. Ahmet devrinde (1603-1617) yaşadığıyla sınırlıdır (Genç 2018: 165).

Gülşen-i Şu'arâ'da yer alan ve doğum ve ölüm tarihi bilinmeyen diğer Şinâsî, Kili'dendir ve kâtipler zümresindedir. Ahdî'ye göre başarılı bir şairdir (Solmaz 2018: 196). *Gülşen-i Şu'arâ*'nın 1564-1593 yılları arasında yazıldığı, mecmuanın da en geç bu tarihlerde tertip edildiği tespitine göre bu makalede yer verilen şiirin sahibinin Kilili, kâtip Şinâsî olduğu söylenebilir.

3. Sâdıķı, Huldî ve Şinâsî'nin Şiirleri

3.1. Güfte-i Sâdıķı der-Medh-i Rûy-ı Siyâh Kahve (Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, nu: 5801, 117b-118a)

feilâtün feilâtün feilâtün feilün

- 1- Yetiş ey kullara Hak'dan yine ihsân kahve
Seni meclisde gözedür kamu yârân kahve
- 2- Kalbe râhat virici cism-i marîza kuvvet
Bizim evde olasın her gice mihmân kahve
- 3- İçseler bâl u şeker şerbeti tutmaz yiriñ
İzn-i Hak'la kamu şerbetlere sultân kahve
- 4- Yakın olaydı yiriñ vara ziyâret ideydim
N'ideyim Hind ü Yemen'den saña evtân kahve
- 5- Kesede akçesi olup saña sarf eylemeyen
Katı ahmak durur ey cânlara cânân kahve
- 6- Bir katar devesini çekse getürse kapuya
Zerre buhl itmez idim içseyidi cân kahve
- 7- Haste tiryâkilere cân gelür içince seni
Eksük olma kerem it ey âb-ı hayvân kahve
- 8- Nice ağalara satdırdı atı tonı kamu
Eyledi anı zügürt kıldı pek 'uryân kahve
- 9- Habeşisüñ seni herkes idemez hizmet-kâr
Geçürür sadra seni çün şeh-i devrân kahve
- 10- Suyuñı çeşme-i hayvândan içürmiş zurrâ'
Hiç ola mı saña meyl eylemeye insân kahve
- 11- 'Âşikuñ gitse dimâğına o nâzük kokusu
Geçemez mest ider anı bûy-ı reyhân kahve
- 12- Bir kaşık ırağa girse niçe hâtır yapılıur
'Aceb islâh idici dost ile düşmân kahve
- 13- Añma murdâr tütünü içeni yañında koma
Ne kadar medh eyleseñ eyle dâsitân kahve
- 14- İki fincân içicek bir cüz'i yazdırdı baña
Sanma kim kîseñüze eyleye hüsrân kahve
- 15- Tükenince kutudan ğamlar alur dört yanımı
Kutu tolsa olurum hurrem-i şâdân kahve
- 16- İçe 'âlimler anı görmeye câhil yüzünü
El uzatmaya aña her har-ı nâdân kahve
- 17- Kahve-hânedede sakın içme anı eyle hazer
Zararı çok ider anda ehl-i 'isyân kahve
- 18- Odada evde anı içmege var kavlı-i sikâ

Yazdı tebyîn-i mehârim aña bürhân kahve

- 19- Hele mu'tâd idene söz ne durur itmese terk
İçmeyen içmese yegdür bu da 'irfân kahve
- 20- Ni'am-ı Hak'dan olunca rûz-ı mahşerde su'âl
Bir su'âl eksik olur içmese her cân kahve
- 21- Ne ğam ey Sâdikî iç kahveyi şükr eyle Hak'a
Umaram kurtara başuñ şükr-i Yezdân kahve
- 22- Vire fetvâsını lutf it içelüm rûz [u] leyâl
Ola derdimüze izn-i Hudâ dermân kahve

3.2. Gazel-i Huldî

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Bir semen-sîmâ güzel dil-ber gerekdür kahveci
Yâ bir ehl-i ma'rifet-perver gerekdür kahveci

Şeyh Kâmil Şâzelî'nün rahmetullâhi 'aleyh
Yolumı erkânını gözler gerekdür kahveci

Olur olmaz kahbe-zen nâmerde olmaya zebûn
Hânkâh-ı dehr içinde er gerekdür kahveci

Âteş-i 'aşkı ile ol bûte-i fahr içre kal
Pâk-meşreb sâf çün zer gerekdür kahveci

Huldiyâ şîrîn-keâmı ala başdan 'akluñı
Mâ-hasal bir lebleri şekker gerekdür kahveci

3.3. Gazel-i Şinâsî

mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

Murâdımız ne kahve ne hor kahve-hânedür
Dîdâr-ı yâri görmege ancak bahânedür

Çalup ğidâ-yı rûhını erbâb-ı dil seher
İçmek sabûhî kahve-i bön 'ârifânedür

Nâdân 'aceb mi gelmez ise kahve-hâneye
Cây-ı denî degildür ulu âsitânedür

Yârâna hem-dem ol yüri var kahve-hâneye
Gör sen de sûfi andağı zevk u safâ nedür

Bir kahveci civânını sevdim Şinâsiyâ
Yokdur nazîri Yûsuf-ı Mısr-ı zamânedür

Universitätsbibliothek Leibzig B. or. 265 90b-91a

Sonuç

Divan şairleri, kimi zaman beyitlerinde kahveye yer vermişler kimi zaman da müstakil olarak kahve konulu şiirler yazmışlardır. Kahvenin Osmanlı toplumuna dâhil olmasından sonra yeni bir içeceklerle karşılaşan şairler, Divan şiirinin de kadim içeceği olan şarapla onu mukayeseye

başlamışlardır. Bu “tür?”ün en meşhur ve bilinen ilk örneği Nağzî'nin *Münâzarâ-i Kahve vü Bâde* isimli şiiridir. Bu konuya Nev'î-zâde ve Aynî'nin sâkînâmelerinde bulunan bölümleri de eklenebilir. Öte yandan kahve konulu şiirler literatürüne bakıldığında, kahvenin hastalara şifa olması, ayıltıcı ve rahatlatıcı özelliği, âb-ı hayat olması, âlimlerin içeceği olup cahillerin ona yaklaşmaması gerektiği, onun için ne kadar akçe sarf edilse buna değeceği, bir dost niteliğinde olması gibi özelliklerinin şairler eliyle işlendiği görülmektedir. Diğer taraftan kahvenin benimsenmesiyle hızla yaygınlaşan kahvehâneler ve burada oluşan sosyal ve edebî ortamdan bahsetmek gerekir. Elbette kahve, dolayısıyla da kahvehâne yasakları, bununla ilgili fetvaların verildiği de göz ardı edilmemelidir.

Bu çalışmada ise söz konusu kahve şiirleri literatürüne, Sâdıkî, Huldî ve Şinâsî'nin iki ayrı mecmuada tespit edilen sırasıyla kahve, kahveci ve kahvehâne konulu şiirleri incelenip metinlerine de yer verilerek katkı sağlanmaya çalışıldı. Sâdıkî'nin redifi de kahve olan şiirinde, özellikle teşhis ve teşbih sanatlarından faydalanılarak kahvenin yukarıda sayılan özellikleri işlenmiştir. Huldî ise bir kahvecinin nasıl ve hangi vasıflara sahip olmasından bahseder. Şinâsî'nin şiirinde ağırlık kahvehâne üzerinde olsa da kahve ve kahveci de şiirde yer bulmaktadır.

Müstakil olarak kaleme alınan edebî tür kitaplarının (Canım 2020; Akkuş 2006) “kahvenâme”yi bir tür olarak değerlendirmedikleri görülmektedir. Oysa edebî türün tanımı yapılırken eserin manzum-mensur oluşu ya da hangi nazım şekliyle yazıldığından ziyade ürünün muhtevasının bu konuda belirleyici olduğu söylenir. Dolayısıyla nicelik bakımından elde bulunan (araştırıldıkça bulunabilecek) bunca kahve içerikli ürünün bir edebî tür olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir.

Kaynaklar

- Acar, Esmâ (2020). “Klasik Türk Şiirinde Kahveye Bakışı Yansıtan Birkaç Örnek ve Kahveye Dair Manzum Bir Fetva”, *KAREFAD, ÇAKÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 8, S. 1, s. 84-100.
- Açıkgöz, Namık. (1999), *Kahvenâme*, Ankara: Akçağ Yay.
- Akkuş, Metin (2006). *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası, Edebi Türler ve Tarzlar*. Erzurum: Fenomen Yay.
- Çukurlu, Talip (2021). “Kahvenâme Şiirlerine Ek: Derviş Hilmî'nin Kahve Redifli Şiiri”, *Edebi Eleştiri Dergisi*, C. V, S I, s. 233-243.
- Canım, Rıdvan (2020). *Divan Edebiyatında Türler*. Ankara: Grafiker Yay.
- Bostan, İdris (2001). “Kahve” *İslam Ansiklopedisi* C. 24. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., s. 202-205.
- Durmaz, Gülay (2010). Examining Coffe and Coffe Houses in the Divan Poetry. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 19/2, s. 253-267.
- Genç, İlhan (2018). *Esrar Dede, Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57762,tezkire-i-suara-yi-mevleviyyepdf.pdf?0> [erişim: 12.10.2022]
- Kaya Kol, Merve (2018). “Klasik Türk Şiirinde Kahvenin Edebi Serüvenine Dair”, *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 6, S. 13, s. 346-355.

- Kesik, Beyhan (2020). “Kıbrıslı Hilmi’nin Kahvenâmesi”, *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, Volume 6, Issue 3, s. 484-492.
- Koç Keskin, Neslihan (2007). *Eski Türk Edebiyatında Edebî Türler*, Eski Türk Edebiyatına Giriş. Ankara: Akçağ Yay. s. 251-439.
- Koç Keskin, Neslihan (2011). “Kahve ile Bâde Âresinde 17. Yüzyıl Divan Şairlerinden Yükselen Sesler”, *Türk Kahvesi Kitabı* (ed. Emine Gürsoy Naskali) İstanbul: Kitabevi Yay.
- Koç, Hamza (2019). *Eski Türk Edebiyatında Edebî Türler*, Eski Türk Edebiyatı Teorik Bilgiler. Çorum: Kut Yay., s. 81-187
- Köksal, M. Fatih (2013). “Huldî” *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/huldi> [erişim: 10.10.2022]
- Kuzucu, Kemalettin ve M. Sabri Koz (2021). *Türk Kahvesi*. İstanbul: Yapı-Kredi Yay.
- Naskali, Emine Gürsoy (2011). *Türk Kahvesi Kitabı*. İstanbul: Kitabevi Yay.
- Odunkıran, Fatih ve Bilal Alpaydın (2013). “Klasik Türk Şiirinde Mükeyyefiyat Unsuru Olarak Kahve ve Hikâye-i İcad-ı Kahve-i Yemen”, *VIII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi*, İstanbul, Türkiye, C. III, s. 43-80.
- Solmaz, Süleyman (2018). *Ahdî ve Gülşen-i Şu’arâ’sı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56733,ahdi-gulsen-i-suarapdf.pdf?0> [erişim: 12.10.2022]
- Yalap, Hakan (2017). “Klasik Türk Edebiyatı Işığında Edebiyat ve Kültür Tarihimizde Kahve ve Kahvehaneler”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S. 3, s. 1907-1930.